

К. І. Мізін,

Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, м. Кременчуг

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПОВІСТІ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «HOBBIT OR THERE AND BACK AGAIN»

Пропонована розвідка присвячена встановленню способів відтворення метафор в українських перекладах твору Дж.Р.Р. Толкіна «Hobbit or There and Back Again». Аналіз цих способів виявив, що серед українських перекладачів існує тенденція до буквализму, яка не завжди є доречною при відтворенні тих метафор, в основі образно-мотиваційної бази яких лежать британські образи й реалії. Незважаючи на деякі перекладацькі неточності, автори перекладів виявили неабиякі професійні навички при відтворенні традиційних і авторських метафор українською мовою.

Ключові слова: метафора, жанр фентезі, переклад, гобіт.

Предлагаемое исследование посвящено установлению способов воссоздания метафор в украинских переводах произведения Дж.Р.Р. Толкина «Hobbit or There and Back Again». Анализ этих способов выявил, что среди украинских переводчиков существует тенденция к буквализму, которая не всегда является уместной при воссоздании тех метафор, в основе образно-мотивационной базы которых лежат британские образы и реалии. Несмотря на некоторые переводческие неточности, авторы переводов выявили незаурядные профессиональные навыки при воссоздании традиционных и авторских метафор на украинском языке.

Ключевые слова: метафора, жанр фэнтези, перевод, хоббит.

The suggested exploration is devoted to the finding metaphors reproduction methods in Ukrainian translations of the J.R.R. Tolkien's «Hobbit or There and Back Again». The Analysis of this methods found some tends of literalism among Ukrainian translators. This literalism is not always appropriate in reproduction of those metaphors, which are based on the British images and realities. Despite some translation inaccuracies, the translation authors have shown considerable skills of traditional and copyright metaphors reproduction in Ukrainian language.

Keywords: metaphor, fantasy genre, translation, hobbit.

Нещодавно у кінотеатрах України відбувся прем'єрний показ «вибухового» фільму-фентезі «Гобіт: Несподівана подорож», спровокувавши в українського читача нову хвилю інтересу до повісті Дж.Р.Р. Толкіна «Hobbit or There and Back Again». Утім, слава Дж.Р.Р. Толкіна і так незгасає з огляду на всесвітній рух толкіністів, масштабні екранізації романів Дж.Р.Р. Толкіна та популярність жанру фентезі взагалі. У зв'язку з цим вивчення ідіостилу Дж.Р.Р. Толкіна, а також специфіки його відтворення українською мовою є одним з важливих завдань сучасної лінгвістики, літературознавства та перекладознавства в Україні, про що свідчить низка дисертаційних досліджень [1; 2; 3; 4; 5]. Зазначені вище чинники і зумовлюють актуальність пропонованої розвідки, метою якої є встановлення способів (прийомів) відтворення метафор в українських перекладах твору Дж.Р.Р. Толкіна «Hobbit or There and Back Again». Матеріалом дослідження слугував оригінальний текст цього твору (вибірка становить 254 мовні одиниці) [11] та його переклади українською мовою, створені О.Г. О'Лір і О.М. Мокровольським [6; 7].

Відомо, що найпоширенішими сьогодні є когнітивна і трансформаційна теорії перекладу метафор [див., напр.: 8; 9; 10], які є підґрунтям трансформаційного й денотативного підходів перекладу метафор. Трансформаційний підхід, зокрема, розглядає переклад як перетворення одиниць і структур однієї мови в одиниці та структури іншої на основі певних правил, тобто слова і словосполучення вихідної мови замінюються їхніми аналогами з мови перекладу за правилами, зафіксованими у словниках і граматиках. Цього шляху, дещо простішого за інші, притримується переважна більшість перекладачів. Утім, цей шлях є доречним головним чином при роботі з науково-технічними текстами, у яких переважають однозначні відповідники.

Щодо денотативного підходу, то він являє собою процес, який складається з трьох етапів: 1) етапу сприйняття повідомлення на вихідній мові; 2) етапу формування розумового образу цього повідомлення; 3) етапу інтерпретації цього образу засобами мови перекладу. Денотативний підхід до перекладу іншомовного художнього тексту передбачає вільний вибір засобів мови перекладу для передачі змісту повідомлення мовою оригіналу. Уважається, що при перекладі художньої літератури, особливо поезії, повинен переважати саме цей підхід, оскільки завдання такого перекладу не лише в передачі змісту, але й у створенні адекватних образів, здатних викликати у читача відповідні асоціації і емоції.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що при передачі тексту повісті Дж.Р.Р. Толкіна «Hobbit or There and Back Again» О.Г. О'Лір і О.М. Мокровольський на основі трансформаційного підходу застосували конкретизацію, антонімічний переклад, лексичні й граматичні заміни, переклад метафори порівнянням і навпаки, а на основі денотативного – цілісне перетворення, еквіваленцію, метафоричну диференціацію та стилістичну нейтралізацію.

Аналіз фактичного матеріалу виявив, що найпоширенішим з усіх способів відтворення метафор у тексті повісті Дж.Р.Р. Толкіна є дослівний переклад, що засвідчує такий приклад:

Long he had hunted in vain till the dawn chilled his wrath [11, с. 278] – *Так він полював довго й марно, аж поки світанок остудив його гнів* [6, с. 231].

Принцип такого перекладу полягає у відтворенні метафори без зміни образності (з використанням словникових або інших еквівалентів). Він не передбачає особливих труднощів, тому ми не розглядаємо його окремо. Натомість детальніший аналіз низки трансформацій є важливим для досягнення мети нашого дослідження.

1. Конкретизація.

Ця трансформація застосовується з метою уточнення або ж доповнення метафор, присутніх в оригінальному тексті. У таких випадках перекладачі використовують конкретизацію, прагнучи інтерпретувати авторський задум або уточнити деталі світу, що описується.

Можна виділити такі різновиди конкретизації:

1) використання більш конкретного поняття, напр.:

My armour is like tenfold shields, my teeth are swords, my claws spears, the shock of my tail a thunderbolt, my wings a hurricane, and my breath death! [11, с. 287] – *Обладунок у мене міцний, як десять до купи складених щитів, мої ікла – мечі, мої пазури – списи, удар мого хвоста – це грім, мої крила – ураган, а подих – смерть!* [6, с. 236];

They used to go up like great lilies and snapdragons and laburnums of fire and hang in the twilight all evening! [11, с.9] – *Вони злітали вгору, мов величезні вогняні лілеї, чи ротуки-собачки, чи золотий дощик, і так і висіли в сутині цілий вечір!* [6, с. 11] / *Вогні злітали догори, ніби великі лілеї, і гладіолуси, і китиці мімоз, зависаючи у вечірніх сутінках!* [7, с. 14];

2) використання уточнювального поняття, напр.:

He had just strength to wonder what the messenger had meant by «prisoners», and to begin to think of being torn up for supper like a rabbit, when his own turn came [11, с. 139] – *Йому ввижалося, що ось зараз настане черга, і його, мов дикого кроля, орли роздеруть собі на вечерю* [6, с. 126];

It had wakened him up wide in a splintered second, and when goblins came to grab him, there was a terrible flash like lightning in the cave, a smell like gunpowder, and several of them fell dead [11, с. 76] – *Чарівник прокинувся, мов і не спав, у якусь частку секунди, і коли гобліни прискочили схопити його, печеру освітив жахливий, наче блискавка, спалах, запахло ніби гарматним порохом, і кілька почвар упали мертві* [6, с. 72];

The gleam went out, the sun sank, the moon was gone, and evening sprang into the sky [11, с. 268] – *Сонячний зайчик ковзнув назад, сонце сіло, місяць уцез, і небо затопила темін* [7, с. 219].

Ці приклади свідчать, що переклад на основі конкретизації первинного образу виявляється досить ефективним, дозволяючи перекладачеві адекватно передати зміст вихідного фрагмента.

2. Антонімічний переклад.

Антонімічний переклад – це відтворення метафори з використанням у мові перекладу слів, що мають протилежний до оригіналу зміст. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що цей спосіб перекладу метафор не є поширеним, напр.:

Dori, Nori, Ori, Oin and Gloin were waterlogged and seemed only half alive; they all had to be carried one by one and laid helpless on the shore [11, с. 247] – *Дорі, Норі, Орі, Оїн і Глоїн наковталися води і здавалися напівмертвими – всіх їх, безпорадних, довелося поодиноці перенести на берег* [7, с. 203];

He could hardly believe his ears [11, с. 223] – *Він не повірив спочатку своїм вухам* [6, с. 190] / *Він не повірив своїм вухам* [7, с. 185].

Така трансформація є загальноприйнятою у практиці перекладу, тому вона може бути визначена як антонімічна. Відповідно до метафори оригіналу, герой хоча і насилу, але повірив у подію, що фактично відбулася, але обидва перекладача пишуть про те, що герой спочатку не повірив у реальність почутого, і лише згодом переконався, що це саме так. Тому й було застосовано переклад з використанням антоніма, хоча в цьому випадку немає прийнятого при антонімічному способі перекладу подвійного заперечення.

3. Переклад метафори порівнянням і порівняння метафорою.

У традиційній теорії перекладу ця трансформація розглядається як одна з найбільш істотних і типових. У когнітивній теорії відмінність між метафорою і порівнянням, засноване на формальних показниках (як, *неначе*, *as*, *like* тощо), сприймається як периферійне, оскільки обидва прийоми перебувають у межах концептної метафори. Найчастіше переклад метафори порівнянням є просто стилістичним варіантом. У такому разі порівняння нерідко використовується для деталізації та надання образу більшої виразності, напр.:

If we don't get blown off or drowned, or struck by lightning, we shall be picked up by some giant and kicked sky-high for a football [11, с. 73] – *Якщо нас не зідме вітром чи не змис водою у прірву, якщо не вб'є блискавкою, то котрийсь із велетнів похапає нас і почне підгилювати, мов м'ячі, до неба* [6, с. 69];

And of course they did none of these dreadful things, and everything was cleaned and put away safe as quick as lightning, while the hobbit was turning round and round in the middle of the kitchen trying to see what they were doing [11, с. 18] – *Та вони, звичайно ж, не вчинили нічого з цих жахів, і все було вимито і прибрано без жодної шкоди та з блискавичною швидкістю, тимчасом як гобіт крутився посеред кухні, намагаючись простежити, що вони роблять* [6, с. 21];

As a boy he used to practice throwing stones at things, until rabbits and squirrels, and even birds, got out of his way as quick as lightning if they saw him stoop ... [11, с. 202] – *Ще хлопцем він часто вправлявся, кидаючи камінчики в різну дрібноту, аж поки кролі, білки й навіть птахи навчилися блискавично зникати йому з дороги, коли бачили, що гобітеня нахилиється до землі ...* [6, с. 171].

Тут порівняння замінені метафоричними одиницями у ролі обставин. При цьому перекладачам удалося зберегти зміст і передати авторський задум.

4. Лексико-граматичні заміни.

Існують випадки, коли при перекладі відбуваються незначні заміни, які торкаються лексичного складу метафоричного виразу (використання синонімічних понять, заміна частини мови у метафоричному виразі тощо). При перекладі твору Дж.Р.Р. Толкіна «Hobbit or There and Back Again» зустрічаються лексичні трансформації таких типів:

1) використання синоніма (подібного поняття), напр.:

He is an enemy quite beyond the powers of all the dwarves put together, if they could all be collected again from the four corners of the world [11, с. 34] – Ця справа понад сили всіх гномів, навіть якби їх знову зібрати до купи з усіх чотирьох сторін світу [6, с. 34] / Такого ворога годі подолати всім гномам, разом узятим, якщо їх ще можна зібрати до купи з усіх чотирьох кінців світу [7, с. 35];

Out went all the lights again and complete darkness fell [11, с. 195] – Знов усе погасло, й запала чорна темрява [6, с. 168] / Усі вогні знову згасли, і запанувала непроглядна нітьма [7, с. 164];

Gandalf struck a blue light on the end of his magic staff, and in its firework glare the poor little hobbit could be seen kneeling on the hearth-rug, shaking like a jelly that was melting [11, с. 23] – Гандальф викресав сине світло на гостряку своєї чарівної патериці, і при цьому фейєрверку всі побачили бідолоашного малого гобіта, що трусився навколішках на маті біля каміна, мов танучий холодець [6, с. 21];

2) заміна частини мови:

іменник → прикметник, напр.:

And of course they did none of these dreadful things, and everything was cleaned and put away safe as quick as lightning, while the hobbit was turning round and round in the middle of the kitchen trying to see what they were doing [11, с. 18] – Та вони, звичайно ж, не вчинили нічого з цих жахів, і все було вимито і прибрано без жодної шкоди та з блискавичною швидкістю, тимчасом як гобіт крутився посеред кухні, намагаючись простежити, що вони роблять [7, с. 21];

іменник → дієслово, напр.:

Really it was only a leak of sunshine in through a doorway, where a great door, a stone door, was left standing open [11, с. 112] – А насправді то всього-на-всього пробивався сонячний промінь крізь прочинені двері – великі кам'яні двері [6, с. 103];

прикметник → дієслово, напр.:

The sun had only just turned west when they started, and till evening it lay golden on the land about them [11, с. 172] – Коли вони вийшли, сонце щойно починало хилитися на захід, і до самого смерку воно золотило довколишні лани [7, с. 146];

3) заміна числа й роду іменників (ця трансформація застосовується при розбіжностях у граматичних категоріях англійської та української мов), напр.:

«My mind does not change with the rising and setting of a few suns,» answered Thorin [11, с. 350] – Моє рішення не міняється від того, що зійшло й зайшло кілька разів сонце, – відказав Торін [6, с. 291] / Моє рішення не міняється лише через те, що кілька разів зійшло й сіло сонце, – відповів Торін [7, с. 284].

5. Еквіваленція і метафорична диференціація.

При перекладі на основі еквіваленції виникає дещо інший образ, інколи метафора може зовсім зникнути (у випадку відсутності аналогічної конвенційної метафори у мові перекладу). Ця трансформація застосовується при використанні традиційних конвенційних метафор в оригіналі, коли для метафоризації відповідного фрагмента об'єктивного світу в мові перекладу традиційно використовуються інший образ, напр.:

They could not stand that, nor the huge bats, black as a top-hat, either; so they gave up fires and sat at night and dozed in the enormous uncanny darkness [11, с. 181] – Ті метелики були нестерпні – як і велетенські кажани, чорні, наче смола [7, с. 153];

Then down he swooped straight through the arrow-storm, reckless in his rage, taking no heed to turn his scaly sides towards his foes, seeking only to set their town ablaze [11, с. 316] – І тоді він канув униз – просто крізь хмару стріл, забувши від лютості про всяку обачність, не намагаючись навіть повертатися до ворога броньованими боками й жадаючи єдиного: підпалити Озерне місто [6, с. 261] / Тоді він шугнув униз просто крізь хмару стріл, не тямлячись од люті, не ховаючи від ворогів своїх лускатих боків і прагнучи лише одного: спалити місто [7, с. 257].

Як бачимо, обидва перекладачі вдалися до трансформації складного слова – авторської метафори за допомогою двох номінативних одиниць української мови, які являють собою більш конвенційну метафору.

His head was swimming, and he was far from certain even of the direction they had been going in when he had his fall [11, с. 87] – Голова йому йшла обертом; він був аж ніяк не певен, у якому напрямку йшли гноми, коли він скотився з пліч Дорі [6, с. 80] / У голові йому паморочилося, він навіть не був певен, у який бік вони бігли, перш ніж він упав [7, с. 78].

Обидва перекладачі вирішили офірувати при перекладі форму метафори, проте зуміли передати зміст за допомогою різних, більш прийнятних в українській мові, лексичних засобів.

Not that I venture to disagree with Thorin, may his beard grow ever longer; yet he was ever a dwarf with a stiff neck [11, с. 342] – Не те, щоб я смів виступати проти Торіна – хай борода його росте все довша й довша, – але він завжди був твердолобий гном [6, с. 281].

У цьому випадку перекладачеві вдалося повністю зберегти й передати зміст повідомлення за допомогою незначної заміни об'єкта метафоризації.

He was thinking once again of his comfortable chair before the fire in his favourite sitting-room in his hobbit-hole, and of the kettle singing [11, с. 59] – Він укотре задав свій зручний фотельчик перед каміном в улюбленій вітальні рідної гобітської нори, згадав насвистування чайника [7, с. 55].

Як бачимо, ця проста метафора не була перекладена буквально, як у перекладі О.М. Мокровольського (Знову згадалося йому вигідне крісло перед каміном в його улюбленій вітальні в гобітській норі, згадалося, як співає чайник [6, с. 56]), а відбулася передача змісту більш доречною конвенційною метафорою – *свист чайника* замість *спів чайника*.

Метафорична диференціація полягає у заміні образної основи метафори при перекладі. Як правило, подібна трансформація пов'язана з незбігом виділених для метафоризації ознак порівняння. Такі трансформації часто застосовуються при передачі авторських метафор із повісті Дж.Р.Р. Толкіна «Hobbit or There and Back Again», напр.:

Gandalf struck a blue light on the end of his magic staff, and in its firework glare the poor little hobbit could be seen kneeling on the hearth-rug, shaking like a jelly that was melting [11, с. 23] – Гандальф викресав синє світло на гостряку своєї чарівної патериці, і при цьому феєрверку всі побачили бідолашного малого гобіта, що трусився навколішках на маті біля каміна, мов танучий холодець [6, с. 21].

Перекладач спробував адаптувати оригінальну метафору за допомогою засобів української мови: слово *jelly* (желе) він замінив подібним за зовнішніми ознаками, але більш автентичним словом *холодець*, що, на нашу думку, не зовсім відповідає принципам адекватності перекладу.

Tales and adventures sprouted up all over the place wherever he went, in the most extraordinary fashion [11, с. 6] – Скрізь, хоч би де він проходив, дивовижні історії та пригоди так і пурхали йому з-під ніг [6, с. 9]; *Оповіді та пригоди виростили мов гриби скрізь, де ступала його нога* [7, с. 11].

6. Стилiстична нейтралiзацiя.

Ця трансформація є різновидом еквівалентності, що торкається прагматичного рівня перекладу. При застосуванні стилістичної нейтралізації як креативні, так і конвенційні метафори оригіналу зникають при перекладі, напр.:

I really must sit down for a minute and collect my wits, and have a drink [11, с. 13] – Таки треба присісти на хвилику – обдумати все це та випити чогось добренького [6, с. 12];

«Be off!» called Thorin. «You have mail upon you, which was made by my folk, and is too good for you. It cannot be pierced by arrows; but if you do not hasten, I will sting your miserable feet. So be swift!» [11, с. 353] – Геть! – гаркнув Торін. – На тобі кольчуга, виготовлена руками моїх одноплемінників, – хоч вона й занадто пишна для тебе. Стрілюю її не пробити, але якщо ти не покватуєшся, я прострілю твої мишаві ноги. Тож піддай ходу! [7, с. 287];

The truth was he had been lying quiet, out of sight and out of mind, in a very dark corner for a long while [11, с. 88] – Він просто лежав собі тихенько, нічого не бачачи й ні про що не думаючи, довго лежав у якомусь темному закутку [6, с. 81] / А причиною було те, що він довго пролежав без руху в темному кутку, без тями та ніким не помічений [7, с. 78];

... but inside the caves he could pick up a living of some sort by stealing food from store or table when no one was at hand [11, с. 222] – ... в палаці-печері хоч можна було прогостуватись, поцупивши їжу з комори чи зі столу, коли нікого не було поблизу [6, с. 187].

Як бачимо, при застосуванні стилістичної нейтралізації конвенційна метафора зникає, а замість неї використовується неметафоричний вислів. При перекладі може зникати як конвенційна, так і авторська метафора, напр.:

They had barely time to fly back to the tunnel, pulling and dragging in their bundles, when Smaug came hurtling from the North, licking the mountain-sides with flame, beating his great wings with a noise like a roaring wind [11, с. 277] – Гноми ледве встигли повтікати до тунелю самі й повтягати свої пакунки, коли сторчголов налетів Смауг з півночі, обпалюючи схили вогнем, б'ючи величезними крильми, аж ревіло, мов буря [6, с. 233] / Ледве вони встигли втекти до тунелю і позатягати туди всі клунки, як із Півночі нагрянув Смог, обпалюючи полум'ям гірські схили та б'ючи своїми великими крильми з таким шумом, ніби то ревів ураган [7, с. 227].

Проте далі, у тому ж абзаці, у перекладі Олени О'Лір простежується спроба компенсувати втрачену метафору і додати її елементи в іншому реченні:

Flickering fires leaped up and black rockshadows danced [11, с. 228] – Зметнулись угору миготливі язички полум'я, затанцювали чорні тіні скель [7, с. 227].

Як бачимо, крім прийому компенсації, тут застосовано один із лексико-граматичних способів перекладу – заміна дієслова іменником (а також заміна процесу дії інструментом).

7. Цілісне перетворення.

Ця непоширена трансформація застосовується при повній заміні фрагменту метафори оригінального тексту, напр.:

Little bunny is getting nice and fat again on bread and honey, – he chuckled [11, с. 167] – Малий трусь-трусь знову гарніє та жирніє на хлібі й медку [6, с. 145] / Здоба й медок – і знов погладшав пампушок, – скаламбуриє він [7, с. 142].

Оригінальне, частково римоване, речення містить метафору, при дослівному перекладі якої виникло б порушення задуму автора, тому кожен з перекладачів обрав власну стратегію відтворення суті речення. При цьому вони намагалися зберегти віршовану форму з огляду на те, що реципієнтами цього твору вважаються передусім діти, для яких важливим є звукове оформлення тексту, напр.:

It is not like you, Bilbo, to keep friends waiting on the mat, and then open the door like a pop-gun! [11, с. 15] – Це не схоже на тебе, Більбо, примушувати гостей чекати на порозі, а потім р-раз – і відчинити двері! [7, с. 19].

Перекладач вирішив за необхідне повністю перетворити порівняння, оскільки іграшка «pop-gun» (іграшкова рушниця, що стріляє кулькою або пробкою за допомогою стиснутого повітря з характерним звуком) є фактично невідомою для українських дітей, а варіант перекладу «пугач» недостатньо відображає зміст реалії.

Цілісне перетворення як прийом перекладу відносно рідко зустрічається в досліджуваних перекладах. Показово, що саме такі переклади особливо часто піддаються критиці серед прихильників творчості Дж.Р.Р. Тол-

кіна, які не є фаховими філологами. У той же час запропоновані варіанти перекладу сприймаються як досить вдалі.

Таким чином, при перекладі художнього твору в жанрі фентезі перекладач має звертати увагу на такі стилістичні особливості, як поетичність, міфологічність, увага до деталей і широке застосування різноманітних тропів (фігур) мови, таких як метафора та порівняння. Творчість Дж.Р.Р. Толкіна, як одного з засновників цього жанру, виявляє усі притаманні фентезі жанрово-стилістичні особливості, містить елементи епосу й чарівної казки, а тому вимагає прискіпливого підбору мовних засобів при перекладі українською мовою.

На основі вивчення фактичного матеріалу встановлено, що найпоширенішими способами перекладу метафор є: 1) дослівний переклад; 2) конкретизація; 3) антонімічний переклад; 4) переклад метафори порівнянням і навпаки; 5) цілісне перетворення; 6) еквіваленція; 7) метафорична диференціація; 8) стилістична нейтралізація; 9) лексико-граматичні заміни. Аналіз цих способів виявив, що серед українських перекладачів існує тенденція до буквалізму, яка не завжди є доречною при відтворенні тих метафор, в основі образно-мотиваційної бази яких лежать британські образи й реалії. Утім, незважаючи на деякі перекладацькі неточності, автори проаналізованих нами перекладів виявили неабиякі професійні навички при відтворенні традиційних і авторських метафор українською мовою.

Перспектива цього дослідження вбачається у встановленні особливостей відтворення прагматичного аспекту мовних знаків у творах Дж.Р.Р. Толкіна.

Література:

1. Колесник О. С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.С. Колесник. – К., 2003. – 20 с.
2. Павкін Д. М. Образ чарівної країни в романах Дж.Р.Р. Толкіна : лінгвокогнітивний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Д. М. Павкін. – К., 2002. – 20 с.
3. Ситник Н. В. Фентезі Дж.Р.Р. Толкіна : архетиповий вимір художньої структури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. В. Ситник. – Сімферополь, 2009. – 20 с.
4. Стасюк Б. В. Часткові еквіваленти у відтворенні англійських художніх текстів в українському перекладі (на матеріалі романів Дж.Р.Р. Толкіна «The Lord of the Rings» і У.К. Ле Гуїн «A Wizard of Earthsea») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Б. В. Стасюк. – К., 2011. – 19 с.
5. Тихомирова О. В. Міфічний квест у літературній спадщині Дж.Р.Р. Толкіна : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / О. В. Тихомирова. – К., 2003. – 20 с.
6. Толкін Дж.Р.Р. Гобіт, або Мандрівка за Імлисті гори : повість-казка / Дж.Р.Р. Толкін ; [пер. з англ. О.М. Мокровольського]. – К. : Веселка, 1985. – 303 с.
7. Толкін Дж.Р.Р. Гобіт, або туди і звідти / Дж.Р.Р. Толкін ; [пер. з англ. О. О'Лір]. – Львів : Астролябія, 2007. – 320 с.
8. Bak P. Die Metapher in der Übersetzung. Studien zum Transfer der Aphorismen von S.J. Lec und der Gedichte von W. Szymborska / P. Bak. – Frankfurt / Main ; Berlin ; Bern ; Wien : Peter Lang, 2007. – 330 s.
9. Mandelblit N. The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory / N. Mandelblit // Translation and Meaning. Part 3 / eds. M. Thelen, B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Maastricht : Hoogeschool Maastricht, 1996. – P. 483-495.
10. Newmark P. Approaches to Translation / P. Newmark. – Oxford : Pergamon Press, 1981. – 200 p.
11. Tolkien J.R.R. Hobbit or There and Back Again / J.R.R. Tolkien – L. : HarperCollins, 2008. – 387 p.